

Oponentský posudek

Helena CHALUPOVÁ, *České země a oblast dnešního Rumunska na přelomu 16. a 17. století.*

Disertační práce, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu 2023, 360 stran.

Přestože oblast dnešního Rumunska, tj. historických regionů Sedmihradska, Valašska a Moldavska nesousedí s českými zeměmi, v době raného novověku existovaly a vznikaly různé styčné plochy, zejména v rámci habsburské monarchie a v souvislosti s tureckým nebezpečím. Povědomí o těchto zemích se však zpravidla omezuje na některé osobnosti a skutečnosti či události, vystupující do popředí právě v momentech „protnutí“ těchto regionů se středoevropským prostorem, zatímco znalost kontextu nezřídka uniká. Z tohoto důvodu lze výběr tématu disertační práce H. Chalupové považovat za velmi záslužný. Za cíl práce si přitom autorka zvolila „vytvořit ucelený pohled na měnící se vztahy mezi českými zeměmi za vlády císaře Rudolfa II. a zeměmi, která v obdobích turecké expanze do Evropy představovala jakousi bariéru mezi habsburskou a osmanskou říší“ a také „postihnout vývoj vzájemných vztahů politických, ekonomických i kulturních, stejně jako vytváření příbuzenských vazeb mezi Habsburky a panovníky výše zmíněných zemí“ (s. 15). Chronologický rámec práce je vymezen začátkem tzv. dlouhé turecké války v roce 1591 na jedné straně a smrtí sedmihradských knížat z rodu Báthory Zikmunda a Gabriela v roce 1613 na straně druhé.

Disertaci tvoří celkem dvanáct kapitol, doplněných úvodem a závěrem, navíc jsou přidána ještě čtyři biografická intermezza (velmi zajímavá, i když s českými zeměmi příliš nesouvisejí, ale vhodně dokreslují dění ve zkoumané oblasti). V úvodní kapitole autorka představuje nejen uvedené cíle a s tím spojené klíčové otázky, ale také popis zkoumané oblasti, základní prameny a literaturu i strukturu práce. Poté v několika dalších kapitolách seznamuje s vývojem regionu ve středověku a zejména v době po bitvě u Moháče a stručně zasvěcuje i do spleťtých „rodinných záležitostí“, tj. příbuzenských vztahů a vazeb. Tyto kapitoly jsou významné jak z hlediska uvedení do tématu, tak pro pochopení dalšího vývoje. Počínaje čtvrtou kapitolou již následují detailní pojednání o vývoji ve sledovaném období, tj. o dlouhé turecké válce a „poslední křížové výpravě“, doplněné výkladem o Jiřím Bastovi a arcivévodkyni Marii Christierně Rakouské. V souvislosti s ní zmiňuje autorka i „ženskou otázku v rumunských zemích“, čímž má na mysli postavení žen, zejména příslušnic vládnoucích rodů, pro něž uvádí několik příkladů, i když upozorňuje, že není k dispozici mnoho pramenů (což ovšem není příliš odlišné od prostředí středoevropského, byť je postupně možné využívat korespondenci, na druhou stranu např. z českých zemí není známo mnoho žen, které by získaly větší politickou moc). Pokud jde o zmínku o českém šlechtici Hýzrlem z Chodů (s. 80 a pozn. 281), připomínám, že by bylo možné citovat jeho paměti (a jejich starší i nedávnou edici), Řádem Zlatého rouna (s. 133) se zabýval např. F. Lobkowicz. Naopak oceňuji upozornění na zajímavé rozdíly v interpretaci různých historiografií (s. 90, 105) nebo na otázky homosexuality a impotence (s. 120). Pro českého čtenáře jsou cenné rovněž následující pasáže s rekapitulací vývoje na počátku 17. století (včetně Bočkajova povstání – devátá kapitola „Konec chaosu?“) a osudů Gabriela Báthoryho (intermezzo č. 4), stejně jako informace o hrobech a posmrtných osudech vybraných příslušníků rodiny Báthoryových („Na hrobech Báthoryů“).

Z těchto kapitol, které bohatě využívají nejrůznější starší i novější zahraniční literaturu (ale přihlížejí i k některým pramenům – viz např. pozn. 93, 94, 99, 134, 144, 165, 235, 255, 276, 317, 338–340, 420, 432an, 455–456, 463, 515, 517, 519), se vymyká sedmá kapitola nazvaná „Zprávy o válkách proti Osmanům v Uhrách i jinde“ (s. 152–169), v níž autorka představuje nejprve psané a posléze nejrůznější tištěné noviny a jejich obsah (i když některé z nich jsou rovněž využity v předchozím textu – např. pozn. 314, 348, 354, 365, 371, 419, 427, 468, 480, 487, 685, 687, 690), přičemž se zaměřila na tisky hned v několika jazykových mutacích (anglické, české, francouzské, italské, maďarské, nizozemské, polské a španělské). Prozkoumala tak obdivuhodný soubor tisků (jak vyplývá i ze závěrečné bibliografie), zalitovat lze ovšem toho, že nevyužila tisky německé – se zdůvodněním jejich vysokého počtu (108) a zejména tím, že „tento počet není kompletní, protože se stále objevují nové exempláře“; obávám se ale, že i při současném stavu zpracování nelze nové objevy vyloučit ani v případě dalších jazyků, podobně vysoký je přitom počet zkoumaných tisků italských (s. 160: 134, zatímco v bibliografii je jich uvedeno 115). Výzkum italských tisků je ovšem velmi záslužný a lze jen souhlasit s autorkou, že tyto tisky nebyly v české historiografii „doposud řešené, ani dostatečně vytěžené“ (s. 152), současně je ale otázkou, nakolik byly právě italské tisky přejímány z německých (či naopak?) – jak dokládá např. italský tisk o Janovi z Pernštejna a jeho účasti v bitvě u Taty (I67, s. 163, předtím bez odkazu s. 65), který je (jak je uvedeno i v titulu) překladem tisku německého (nacházejícího se v Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel a v Bayerische Staatsbibliothek München, více moje studie v knize *Pernštejnové v evropských dějinách*, v tisku). Dovoluji si také upozornit na terminologickou nepřesnost na s. 154: leták není zcela totéž, co noviny, jak zní název podkapitoly.

Následující kapitola se zaměřuje na ohlasy událostí ve sledovaném regionu v českých zemích (s. 170–180), a to jednak v městských kronikách z Čech a Moravy (na základě různých edic), jednak „pohledem humanistů“ (jejichž přesným vymezením se ale autorka nezabývá), tj. Pavla Skály ze Zhoře, Marka Bydžovského z Florentina, Mikuláše Dačického z Heslova a Bartoloměje Paprockého z Hlohova. Informace o tom, jaké zprávy byly i v relativně vzdáleném prostředí zachyceny, jsou velmi zajímavé, zaujme i zmínka o „Turkyni, vzaté při zámku Filakovu“ (přestože není spojena s informací o křtu, což je jedno z aktuálních témat i české historiografie). Kontaktům mezi českými a rumunskými zeměmi je věnována i desátá kapitola (s. 206–219), přičemž se obrací až do 15. století a připomíná obchodní vztahy, studium zejména osob ze Sedmíhradska na pražské univerzitě, ale i později na jezuitské akademii v Olomouci, nebo působení „husitských emigrantů“ či příznivců husitských myšlenek ve zkoumaných zemích. Opomenuty nejsou vztahy mezi českými, resp. moravskými a uherskými příslušníky různých nekatolických konfesí, návštěvy či pobyty uherských osobností v českých zemích, usazování uherských rodin na jižní Moravě a ani sňatky, kde vedle Jana IV. z Pernštejna a Mikuláše Zrinského (škoda, že autorka neuvádí monografii V. Bůžka, O. Jakubce a P. Krále o jeho synovi Janovi) je záslužně představena nepřilíš známá, ale velmi zajímavá postava luteránky Evy z Lobkovic (1585/1590–1640, jedné z dcer Ladislava III. z Lobkovic a sestry Marie Magdalény provdané Trčkové), která byla manželkou Františka II. Batthyányho.

Poslední kapitola disertace H. Chalupové se zabývá „druhým životem“ sledovaných významných postav, především Michaela Valašského, jenž se stal základem pro vytvoření mýtu o Michalu Chrabrém, který přetrvává dodnes a dokonce pronikl i do české historické prózy (i když J. Červenák je Slovák vydávající své knihy z komerčních důvodů v češtině). Autorka

představuje i film, v Rumunsku známý pod názvem „Michal Chrabrý“ a v zahraničí jako „Poslední křížová výprava“, a kromě toho i další zpracování, zejména v maďarské literatuře. Shrnutí práce a nejvýznamnějších zjištění týkajících se vývoje zkoumaných zemí, využití sňatkové politiky a pohledu na osobnosti sedmihradského knížete Zikmunda Báthoryho a valašského vojvodu Michaela přináší Závěr (s. 233–237), v souladu s cíli své práce autorka stručně zhodnotila i kontakty s českými zeměmi, naznačila i možnosti dalšího výzkumu.

Jak ukazuje obsáhlý seznam použitých pramenů a literatury (s. 238–291), využila H. Chalupová pro zpracování své disertace různé dokumenty z domácích i zahraničních archivů, především ovšem již zmíněné tištěné prameny publicistického rázu, které tvoří samostatný soupis tisků v jednotlivých jazycích seřazený chronologicky (Bibliografie letákové publicistiky, s. 238–271) a zahrnují 225 položek. Přiznám se, že mi není zcela jasné, zda tyto tisky byly pro práci použity v úplnosti, či výběrově (pak by bibliografie měla být zařazena mimo seznam použitých pramenů), a zda byly studovány v originále či prostřednictvím digitalizátů, na něž by ideálně mělo být odkázáno. V každém případě se jedná o seznam úctyhodný, cenné je připojení překladů cizojazyčných názvů. Bohatý je rovněž seznam starých tisků (s. 271–273) a edic pramenů (s. 273–275) a tím spíše sekundární literatury, v níž převažují zahraniční tituly, především rumunské a maďarské. Připojeno je také celkem osm textových příloh (s. 272–335), které obsahují ukázky z některých tisků (v českém překladu – jen není uvedeno, kdo je jeho autorem či autorkou). Texty jsou zajímavé, jen není zcela jasný jejich účel, resp. vysvětlení jejich výběru a propojení s textem práce (kde se nacházejí odkazy jen na několik z nich, příp. na textové přílohy obecně), navíc by bylo vhodné doplnit poznámkový aparát vysvětlující různé skutečnosti v textu (nikoli pouze poznámky vztahující se k textové podobě tisků). Odkazy v textu bohužel chybějí i na jinak zajímavé a vhodně zvolené obrazové přílohy (s. 336–357, se seznamem na s. 358–359). Práci by vzhledem k výskytu mnoha osobních, ale i místních jmen velmi pomohl rejstřík, který ovšem obvykle netvoří součást klasifikačních prací.

Text disertační práce má dobrou jazykovou a stylistickou úroveň (až na některé nepřesnosti – např. s. 100, či opakování některých informací a výrazů), autorka se většinou vyvarovala gramatických chyb (zato rušivě působí některé hovorové výrazy, i když jich není nadměrné množství – „tohle“, „tahle“, „v tomhle“, „tak nějak“, „bavilo ho držet císaře pod krkem“), zářející je velmi častý výskyt malých písmen na začátku vět, ale to zřejmě souvisí s převodem do PDF. Přiznám se, že bych měla připomínku k názvu celé práce, kde bych doporučila uvést (vedle současného Rumunska) i názvy jednotlivých historických území (tj. Sedmihradska, Valašska a Moldavska).

Pokud jde o celkové hodnocení disertace H. Chalupové, považuji tuto práci za kvalitní, kladně hodnotím zejména orientaci v dosti složité problematice vývoje jednotlivých území či komplikovaných osobních vazeb a bohaté využití zahraniční (především rumunské a maďarské, ale i anglické, německé a polské) literatury (vedle relevantních prací českých a slovenských), stejně jako zohlednění tištěných pramenů publicistického charakteru a jejich obsáhlý soupis. Přínosem práce je jak rekapitulace vývoje daného regionu především v období na konci 16. a na začátku 17. století, tak přiblížení vzájemných vztahů s českými zeměmi v té době, které měly různorodou podobu, ale i seznámení s pohledem různých národních historiografií na některá témata. Vzhledem k neustávajícímu zájmu nejen české historiografie o vývoj v době osmanské expanze na evropský kontinent a s tím související otázky lze práci považovat za aktuální.

Domnívám se, že autorka s využitím zvláště komparativní a biografické metody (nejen v textu, ale i v připojených biografických intermezzech) stanovené cíle práce splnila, a její práci lze považovat i za významnou z hlediska rozvoje vědy.

Disertační práce Heleny Chalupové tak dle mého soudu vyhovuje požadavkům kladeným na tento typ kvalifikační práce, a proto ji **doporučuji** k obhajobě jako podklad pro udělení titulu Ph.D.

V Praze dne 11. března 2024

Prof. PhDr. Marie Ryantová, CSc.
Ústav archivnictví a pomocných věd historických
Filosofické fakulty Jihočeské university
v Českých Budějovicích